

pupils is discovered. The advantages and disadvantages of Ukrainian language textbooks for primary school children are shown. Selection of methods and techniques of teaching language and speech that can be used by the primary school teacher.

Key words: state standard, content, methods, teaching, main features, program, textbook, standard, Ukrainian language, pupil, forms.

УДК 371(477.83/86)(091)“18/19” :94

Тарас Савшак (Дрогобич)

ЗДІЙСНЕННЯ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ УЧНІВ В УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛАХ ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст. – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ ст.

У статті розглядається здійснення навчання і виховання дітей під час вивчення історії в українських навчальних закладах Галичини в період від середини ХІХ ст. – до першої третини ХХ ст. Розкривається зміст, методи та форми вивчення історії в українськомовних нормальних школах та в гімназіях.

Ключові слова виховання, розвиток, метод, методика, навчання, зміст, історія, форми, засоби, гімназія, українська, Галичина.

Постановка проблеми. Освіта і виховання покликані сформувати цілісне розуміння поступу людської культури і допомогти дитині визначити свою причетність до нього.

Відомий галицький педагог, ініціатор і організатор на еміграції роботи Шкільної Ради при Українському конгресовому комітеті Америки, перший, хто очолив її у 1953 – 1954 рр. та потім у 1961 – 1977 рр., почесний голова Шкільної Ради у 1977 – 2003 рр. Едвард (Андрій) Жарський (1906 – 2003), як зазначає І.Кізін, популяризував ідеї реформаторської педагогіки в галицький (львівський) період свого життя та діяльності і переніс цей досвід на терени еміграції (з 1944 р. – Словаччина, Німеччина, США) [7].

Ідеї педагогіки культури як напряму реформаторської педагогіки знайшли прихильників і набули поширення в середовищі галицьких педагогів у першій половині ХХ ст., а також не втратили актуальності в еміграції та сучасній Україні [7, 56]. Тому тема, обрана для дослідження є актуальною.

Аналіз останніх публікацій. Галицькі педагогічні видання (як українськомовні, так і польськомовні) успішно пропагували нові педагогічні теорії, критикуючи гербартизм (як освітню ідеологію «старої», «традиційної» школи, яка асоціювалася з іменем Й. Гербарта). Ідея реформування освіти для галицько-українських педагогів пов'язувалася із змі-

нами культурного, культурно-політичного життя, зокрема з проблемами статусу і вивчення рідної української мови, всесвітньої та історії рідного краю, збереження народних звичаїв та обрядів, релігії як ознак і засобів виховання національної ідентичності.

На Першому українському педагогічному конгресі (Львів, 1935 р.) було виголошено доповідь Я. Кузьміва «Напрявні національного виховання», у якій визначено людинотворчий та культуротворчий зміст національного виховання [8, 191-194]. Вказуючи на здобутки «нового виховання», Я.Кузьмів зауважує, що «в новітніх часах більше признання здобуває собі напрямом, знаний під назвою «педагогіка культури», а також під поняттям культури розуміє «не готові вже витворені культурні вартості, але скоріш духовний процес», що ґрунтується і зорієнтований на такі культурні цінності, як: звичаї, мораль, релігія, мистецтво, наука, мова, господарські вартості, література тощо. Звідси, Я. Кузьмів визначає завдання виховання – «ввести дитину у світ культурних вартостей», які трактує не як готовий факт, а безупинний процес. «Тільки за таких умов виховання стане культурою одиниці, причому у відношенні до одиниці завдання виховання ніколи не може бути вповні закінчене, подібно як у відношенні до народу ніколи не може бути закінчене завдання культури», а це визначає завданням «так виховувати, щоб діти були не пасивними сприймачами, але і творцями більш вдосконалених, а то й нових культурних вартостей» [8,192]. Важливою є теза Я. Кузьміва про те, що «коли не знатимемо себе самих та не матимемо основної науки про себе самих, то годі буде думати про удачність національного виховання, яке у процесі виховання можна досягти інтеграцією історії, географії, мистецтва, літератури, економіки, статистики, психології, філософії» [8,194].

Е. Жарський був прихильником і послідовником ідей педагогіки культури. Він виокремив низку спільних рис у теорії національного виховання і педагогіки культури, зауважував при цьому, що «між педагогікою культури і національною педагогікою можна запримітити деякі спільні моменти: національна педагогіка з притиском підкреслює, що якраз народ є тією суспільною групою, яка є творцем і носієм культури» [4, 7 – 8].

Е. Жарський детально зупинився на основних аспектах педагогіки культури, зазначаючи, що «педагоги культури по-різному виясняли поняття духового життя чи шляхів та засобів, що мали б здійснити це у психіці вихованця. Одні (В. Дільтей, Г. Кершенштайнер, Шпрангер), приймаючи взаємну залежність культурної дійсності й духового життя одиниць, вказували на те, що найважливіше завдання виховання – під-

готувати молоде покоління до активної й творчої участі в культурній праці та формувати однакові й гармонійні особистості. Інші педагоги культури приймали понадчасовий розвиток та вічне духове формування і намагалися зняти у вихованні всі часові чи просторові межі; індивідуальну ж суть вихованця бажали зовсім з'єднати в актах формування з абсолютною суттю предметного духа, з його універсальною актуальністю. Представниками цього напрямку були, головню, італійці Бенедетто Кроче (1866 - 1952 рр.) та Джованні Джентілле (1875 - 1944 рр.)» [3, 36].

Важливим є те, що галицькі педагоги готові були прийняти ідеї «нового виховання», що передбачало реформування «старої» школи у змісті та методичному забезпеченні, формах навчання і виховання. Отже, у другій половині обстежуваного періоду (перша третина ХХ ст.) у Галичині на розвиток педагогічної думки вплинули ідеї вільного виховання, громадянського і практичного виховання та трудової школи, а також експериментальної педагогіки і психології, педагогіки культури зокрема.

Метою цієї статті є висвітлення проблеми навчання і виховання у процесі вивчення історії в українських школах Галичини у другій половині ХІХ ст. – першій третині ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Про поширення та популярність у Галичині ідей «нового виховання» у річичі реформаторської педагогіки свідчить низка публікацій, де, зокрема, говориться про «урахування «новочасної» педагогічної доктрини» [11, 51]; у передмові до «Проекту єдиної школи в Україні» М. Надпрутянський зазначає, що «проектодавці брали до уваги найкращі зразки західноєвропейського шкільництва. А «Проект єдиної школи» як цілість – є відгомін нових педагогічних течій, що по світовій війні (мається на увазі Перша світова війна – Т.С.) появилися в Західній Європі» [10, 1 – 6].

Ідеї реформаторської педагогіки вплинули на розвиток методики навчання історії в Галичині – як у польській, так і в українській школі, а також на зміст шкільного курсу історії.

Як зазначає І. Курляк, процес формування змісту історичної освіти учнів загальноосвітніх закладів Східної Галичини завершився у першій третині ХХ ст. Уже в перше десятиліття ХХ ст., під впливом новітніх тенденцій у світовій педагогічній думці, в царині цього предмету відбулися суттєві зміни: реформа завершила становлення історії як самостійної навчальної дисципліни, відокремивши її від географії; зросла кількість годин на вивчення історії; науковий план, уведений в дію внаслідок реформи, передбачав часткове перегрупування матеріалу та формування нового підходу до тлумачення історичних подій, серед яких події суспільного та народного життя витіснили на другий план війни,

історію панівних родин, надмірні генеалогічні подробиці тощо; були програмово затверджені години для вивчення рідної історії (по 2 тижневих години в I та VIII класах гімназії) [9, 77 – 88]. Якщо у 1887/88 рр. на вивчення історії і географії загалом припадало 27 годин, то у 1909/10 рр. лише на історію відводилася 21 година [9, 193 – 196].

Навчальні програми почали орієнтуватись на вік і психічний розвиток дитини, подавали вже не докладно визначені теми навчання, а лише загальні напрямки й один чи більше прикладів їх виконання, залишали вчителю повну свободу щодо вибору матеріалу та змісту, яким можна заповнити визначені програмою межі [11].

У другій половині обстежуваного періоду у школах Галичини почали застосовувати «декрольвський метод», за допомогою якого були намагання подолати авторитаризм виховання, утвердити позитивне ставлення до ініціативи учнів, у всьому виходити із інтересів дитини, які визначені основними потребами дитини, які полягають у споживанні їжі, у захисті від несприятливого клімату, різноманітних небезпек та ворогів; у солідарності, праці, відпочинку та в самовдосконаленні. У процесі навчання історії ці потреби легко проектувалися на зміст курсу – від первісних часів і до сучасності.

У Галичині особливо актуальними були ідеї німецького педагога Г. Кершенштайнера щодо державно-громадянського виховання, який писав, що завданням такого виховання є «через добру організацію шкіл, школярських спілок, трудових метод учити вихованців служити громаді, ... аби конкретну конституційну державу, яку вони творять, чим більше наближати до ідеалу моральної громадянськості».

Зарубіжний педагогічний досвід в кінці XIX – у першій третині XX ст. у Галичині вивчали як польські, так і українські педагоги. Це, зокрема: Г. Терлецький, Ф. Куланський, А. Ярмо, Я. Мацюк, С. Новачик, які на основі аналізу прогресивних ідей педагогів Західної Європи та Америки виклали своє бачення реформування форми і змісту освіти у Східній Галичині.

Аналізуючи закономірності організації навчального процесу в загальноосвітніх закладах Галичини першої третини XX ст., А. Вихрущ визначив притаманні йому риси: державний характер системи народної освіти, доступність загальноосвітньої школи, стабільність і збалансованість навчальних планів, перелік предметів, загальна кількість тижневих годин залишались майже незмінними упродовж десятка років, оригінальна система початкової освіти, що забезпечувала належний стартовий рівень навчання учнів у старших класах гімназій, варіативність і творчий характер навчальних завдань, що в першу чергу стимулювали творчі здібності

учнів, високий рівень професійної підготовки вчителів гімназій, серед яких були автори підручників, відомі вчені, відкритість світового інформаційного простору – значна кількість педагогічних періодичних видань забезпечувала обмін передовим досвідом, сприяла високому рівню науково-методичного оснащення навчального процесу [2, 25-27].

Зміст історії як навчальної суспільствознавчої дисципліни у школах Галичини допомагав реалізувати націотворчу настанову, давав можливість інтегрувати її з метою навчання, виховання та розвитку особистості. Методика навчання історії в українських школах Галичини спиралася на такі засади «нового виховання»:

- навчання є лише засобом виховання, самовиховання та розвитку дитини;

- знання про власну історію, географію, літературу, мистецтво тощо є основою навчання і виховання української дитини;

- українська шкільна політика – це «компроміс поміж польською державністю й українськими природними національними стремліннями».

Проблема історичної освіти у «новому вихованні» в обстежуваній період вимагала поєднання шляху від особистісного життєвого досвіду дитини, її найближчого оточення до його узагальнення з людським досвідом в історії, від предметно-чуттєвого пізнання до понятійно-раціонального.

Історико-культурні обставини в Галичині другої половини XIX – першої третини XX ст. створювали несприятливі умови для повноцінного розвитку національної освіти, саме тому актуальною у діяльності української школи в Галичині обстежуваного періоду була ідея національного виховання, а рідна мова, історія – найважливішим його засобом.

У цей період головною стає вимога націоналізації шкільництва, суть якої полягає у тому, щоб пристосувати школу до потреб української суспільності, її життя, завдань і обставин.

Здійснення денациональної політики української школи у другій половині обстежуваного періоду проходило шляхом запровадження «закону Грабського» та інших адміністративних розпоряджень, які обмежували розвиток українського шкільництва; поширення «утраквістичних» шкіл і закриття українських.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Проблеми історичної освіти у «новому вихованні» у другій половині XIX – першій третині XX ст. були пов'язані із подоланням недоліків традиційної «старої» школи, утвердженням ідей дитиноцентризму, пріоритету виховання над навчанням.

Ідея реформування освіти для галицько-українських педагогів мала не лише педагогічний зміст, а й культурно-політичний, була пов'язана з

проблемами статусу української мови, збереження народних звичаїв та обрядів, релігії.

Навчання історії в українській школі було погоджено із державними вимогами щодо змісту, форм та методичного забезпечення. У 30-х роках ХХ ст. набуває завершення розробка змістового циклу українознавства, до якого входить історія і метою якого було формування національної свідомості учнів, збереження ознак національної ідентичності у складних умовах іноетнічного оточення.

Досвід навчання і виховання молоді, набутий галицькою українською школою в обстежуваний період, був перенесений у 20 – 40-х роках ХХ ст. на терени української Західної діаспори.

Навчання історії, суспільствознавчих дисциплін та пошук форм і ефективних методик цього процесу у другій половині ХІХ – першій третині ХХ ст. були визначені теоретико-методологічними засадами різних напрямів світової реформаторської педагогіки, зокрема: педагогіки культури (В. Дільтей), педагогіки дії (В. А. Лай, О. Декролі), у теорії громадянського виховання і трудової школи (Г. Кершенштайнер), прагматичної педагогіки (Дж. Дьюї) та функціональної педагогіки (Е. Клапаред), як одних із найважливіших проблем у процесі формування гармонійно і всебічно розвиненої особистості, громадянина і творця культури. Методика навчання історії в українських школах Галичини спиралася на такі засади «нового виховання»: навчання є лише засобом виховання, самовиховання та розвитку дитини; знання про власну історію, географію, літературу, мистецтво, рідну мову тощо є основою навчання і виховання української дитини; українська шкільна політика – це «компроміс між польською державністю й українськими природними національними стремліннями».

Проблема історичної освіти у «новому вихованні» у обстежуваний період вимагала поєднання шляху від особистого життєвого досвіду дитини, її найближчого оточення до його узагальнення з людським досвідом в історії, від предметно-чуттєвого пізнання до понятійно-раціонального.

1. Біленький Я. Українські приватні школи в Галичині / Я.Біленький. – Львів: Українське педагогічне товариство, 1922. – 16 с.

2. Вихрущ А. Закономірності організації навчального процесу в гімназіях Галичини / А.Вихрущ // Освітнянин. – 1998. – № 7. – С.25 – 27.

3. Дічек Н. Дальтон-план / Н.Дічек // Енциклопедія освіти [Акад. пед. наук України. Гол. ред. В.Г.Кремель]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

4. Жарський Е. Історія виховання / Е.Жарський // Мандрівець. – № 2 (3). – 1994. – С. 2 – 47.

5. Жарський Е. Мета й ідеал виховання / Е.Жарський // Рідна школа. – Нью-Йорк, 1975. – Ч. 2 (51). – С. 7–9.

6. І.М.Ю. Нові наукові програми в народних школах / І.М.Ю. // Шлях виховання й навчання. – 1933. – Ч.4. – С.133–137.

7. Кізін І. Науково-просвітницька діяльність та педагогічні ідеї Едварда Жарського: монографія / І.Кізін. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. – 160 с.

8. Кузьмів Я. Напрямі національного виховання / Я.Кузьмів // Перший український педагогічний конгрес. 1935. – Львів: Рідна школа, 1938. – 252 с., 191–194; 233–234.

9. Курляк І.Є. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864–1918): монографія / І.Є.Курляк. – Львів: Б.В., 1997. – 222 с.

10. Надпрутянський М. Проект єдиної школи в Україні / М.Надпрутянський // Шлях виховання й навчання. – Кн.1, 1938. – Січень – лютий – березень. – С. 1–6.

11. Наукові програми в народних школах третього ступеня для дітей української національності // Шлях навчання й виховання. – 1934. – кн.1. – С.7–73.

The article observes the interconnection of teaching and educating during studying history in Ukrainian institutions of Galicia in the period from the mid-nineteenth century – to the first third of the twentieth century. The content, methods and forms of studying in the history of Ukrainian schools and normal schools.

Key words: ways, development, method, methodology, teaching, content, history, forms, means, gymnasium, Ukrainian, Galicia.

УДК 821. 161. 23

Ігор Шистеров (Брно, Чехія)

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ПРИСЛІВНИКА ЯК НЕЗМІННОЇ ЧАСТИНИ МОВИ

У статті розглянута методика вивчення прислівника у середній школі. Відведено увагу проблематиці засвоєння матеріалу, як теоретичного, так і практичного, при цьому враховувались можливі помилки та недоліки. Дослідження доповнено конкретними вправами, які, на нашу думку, сприятимуть розв'язанню цього питання.

Ключові слова: прислівник, завдання для учнів, семантичні зв'язки, методика.

Постановка проблеми. Розглядаючи проблематику методики вивчення повнозначних частин мови і морфології як такої у середніх школах, потрібно зауважити, що цій тематиці відведено багато уваги та зусиль, адже питання покращення рівня середньої освіти завжди акту-